

การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิสรัปชัน
Management of learning resources in accordance with
Buddhism in the era of disruption

ธนิดา พูลเจริญ¹

Thanida Pooljarain

E-mail: thanidapooljarain@gmail.com

Received: February 17, 2023 Revised: May 30, 2023

Accepted: June 2, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมในยุคดิสรัปชัน อันเป็นการบริหารแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะศึกษาค้นคว้าหาคำตอบที่สนใจใฝ่รู้ แหล่งเรียนรู้มีทั้งภายในสถานศึกษา และชุมชน แหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษานอกจากห้องเรียน ห้องปฏิบัติการต่าง ๆ แล้ว สถานที่ทุกแห่งในบริเวณสถานศึกษาจัดเป็นแหล่งเรียนรู้ได้ และบางครั้งสถานศึกษาอาจจัดเพิ่มเติมสิ่งที่มีอยู่ เช่น จัดเป็นจุดศึกษา สวนการเรียนรู้ ค่าการเรียนรู้ โดยสถานศึกษาต้องจัดการเรียนรู้ให้เชื่อมโยงกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนกับแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน แนวคิดในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ที่กล่าวในเบื้องต้นนั้น จะบังเกิดประสิทธิภาพในเชิงปฏิบัติต้องยึดหลักปรัชญาการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ การบริหารแหล่งเรียนรู้จะให้เกิดเป็นผลงานที่ดีและมีประสิทธิภาพต้องมีหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในยุคดิสรัปชันด้วย หลักพรหมวิหารธรรม 4 อันเป็นคุณธรรมสำหรับทำให้บุคคลในองค์กรสถานศึกษาพึงประพฤติปฏิบัติในทางอันประเสริฐ และหลักกุศลธรรม 4 อันเป็นหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมสำหรับการบริหารและการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่มีอุปการคุณสำหรับมนุษย์ทุกคนและเป็นคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญาก่อให้เกิดความเจริญออกมา มาบูรณาการเข้ากับแหล่งเรียนรู้อันจะก่อให้เกิดเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมวิถีไทยและเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ "โลกาภิวัตน์" และ "ดิจิทัลดิสรัปชัน"

¹ นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Doctor of Education Program in Buddhist Educational Administration, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

คำสำคัญ : การบริหารแหล่งเรียนรู้, หลักพุทธธรรม, ยุคดิจิทัล

Abstract

This article presents the management of learning resources in accordance with the *Buddhadhamma* or Buddhist teaching in the corruption age, which is managing the learning resources that learners can search for answers that are interested in knowing. Learning sources are both within the school, and communities. The learning resources outside the school include various laboratory, all places within the school area are a learning source. Sometimes the school may add more existing things such as a study point learning set, learning garden, learning camp, in which the schools must arrange the learning management linking continuous activities during learning in the classroom and learning resources within the school. The principle of teaching and learning arrangement by using the basic learning resources which create a practical efficiency must adhere to the learning philosophy that focuses on students. The management of learning resources which will be a good work and effective, must have applied to the changing situation in disrupted age. Four *Brahamavihara*, which is basic virtues, should be performed by education persons who followed noble path. The Four *Vuddhi* supporting administration and duties supporting for all people and virtues to enhance the wisdom and moral must be integrated the learning resource as the root of Thai culture and to be in line with the global changes 'Gglobalization' and 'Digital Disruption'.

Keywords: Management of learning resources, Buddhist principles.

1. บทนำ

เทคโนโลยีการศึกษามีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปและพัฒนาการปรับโครงสร้างของประเทศให้ก้าวเข้าสู่ยุค Digital Disruption เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยวิธีการทางการศึกษาการปรับปรุงประสิทธิภาพของการศึกษาให้สูงขึ้นเทคโนโลยีทางการศึกษา สิ่งสำคัญคือต้องเร่งการพัฒนาและเตรียมความพร้อมให้กับคนรุ่นใหม่ มีการเชื่อมโยงการขยายแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เนื่องจากการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ดาตาหุฟง อุปกรณ์ในสมัยก่อนมักเน้นการใช้ประสาทสัมผัส ด้านการฟังและการดูเป็นหลัก การใช้เทคโนโลยีเข้ากับการบริหารจัดการด้านการศึกษาที่มีความ

จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยี การศึกษาในการปฏิรูปการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนการสอน การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษา เป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้เรียนที่เปลี่ยนไปการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องกระตุ้นการเรียนรู้²

แหล่งเรียนรู้ (Wisdom) เป็นเครื่องมือที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคดิจิทัลขึ้นได้อีกแนวทางหนึ่ง แหล่งเรียนรู้เสมือนจะมุ่งพัฒนาและส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ ส่งเสริมให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่าและเกิดผลโดยตรงต่อตัวผู้เรียน³ โดยสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและการอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีความรอบรู้ ซึ่งผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ การสร้างสังคมความรู้และสังคมภูมิปัญญา เป็นแนวทางสำคัญของแผนการศึกษาแห่งชาติ แต่สังคมภูมิปัญญาและสังคมความรู้ที่แท้จริงควรมาจากฐานรากของสังคม และการพัฒนาอย่างบูรณาการต้องเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง เพราะชุมชนคือฐานรากของประเทศ ถ้าชุมชนทั้งหมดเข้มแข็งทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การศึกษา ประชาธิปไตย ประเทศก็จะมั่นคง⁴ การนำเอาหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา จึงถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของสังคมวิถีชีวิตคนไทยที่ได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า วิถีพุทธ เป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา (Buddhist Way of Life) โดยมีหลักพรหมวิหารธรรม 4 และหลักกุศลธรรม 4 มาบูรณาการเข้ากับแหล่งเรียนรู้อันจะก่อให้เกิดเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมวิถีไทยและเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ "โลกาภิวัตน์" และ "ดิจิทัลดิสรักชัน" ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารแหล่งเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี

² สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ, แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลดิสรักชัน, *วารสาร Journal of Modern Learning Development*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 ประจำเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน 2563, หน้า 245.

³ ปิยะกรณ อำนักรณ์, "การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เสมือน "สวนสัตว์" สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5 เขตพื้นที่ การศึกษาจังหวัดพิษณุโลกเขต 1", *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา เทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 2551, หน้า 34.

⁴ ประเวศ วะสี, *จุดเปลี่ยนมหาวิทยาลัยไทย-จุดเปลี่ยนประเทศไทย*, ข้อมูลออนไลน์, แหล่งที่มาออนไลน์, <https://www.thaipost.net/> [31 มกราคม 2566].

บทความนี้จะนำเสนอการบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมในยุคดิจิทัล โดยนำหลักพุทธธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เข้ากับการบริหารแหล่งเรียนรู้ทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษาของโลกยุคดิจิทัล ประกอบด้วย 1) หลักพรหมวิหารธรรม 4 และ 2) หลักกุศลธรรม 4 การให้บริการของแหล่งเรียนรู้ พร้อมทั้งวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีการบริหารองค์กร ตลอดจนวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดการสถานศึกษาสู่สถานวัฒนธรรมวิถีไทย ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีการจัดการในด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. การบริหารแหล่งเรียนรู้

การบริหารแหล่งเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงความรู้ที่หลากหลายจึงมีความสำคัญต่อผู้เรียนทั้งแหล่งเรียนรู้ทางกายภาพและแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ หรือเทคโนโลยีสารสนเทศอันจะช่วยอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงองค์ความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ให้มีความน่าสนใจเข้าใจง่ายและช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้และพัฒนาทักษะทั้งระหว่าง ผู้เรียนกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง รวมถึงการสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งมีผลต่อความยั่งยืนของแหล่งเรียนรู้ ซึ่งมีนักการศึกษาได้กล่าวถึงความหมายของแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ได้แก่ แหล่งเรียนรู้ (Wisdom) หมายถึง แหล่งหรือที่รวม ซึ่งอาจเป็น สภาพสถานที่ หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอน ที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนเป็นผู้แนะแนวและมีนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการ และความพร้อมของผู้เรียน การประเมิน และการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะที่สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในชั้นหรือห้องเรียน⁵ หรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว ในรูปของบุคคล สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ อาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นและที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ รวมทั้งสถานการณ์ นิทรรศการ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน การประเมินและการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะ สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นในห้องเรียนหรือนอกห้องเรียน ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยทำให้

⁵ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2553, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2554, หน้า 3.

นักเรียนสามารถเรียนรู้ตามหลักสูตร ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น⁶ หรือแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ (Process of Learning) สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง การเรียนรู้โดยการทำกิจกรรมโดยการปฏิบัติจริง (Learning by Doing) เป็นแหล่งเพื่อทัศนศึกษาเป็นแหล่งฝึกงานและแหล่งประกอบอาชีพของผู้เรียน เป็นห้องเรียนทางธรรมชาติ เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าวิจัย และฝึกอบรม ผู้สนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้เต็มที่และทั่วถึง มีข้อมูลแก่ผู้เรียนในเชิงรุกสู่ทุกกลุ่มเป้าหมายอย่างทั่วถึง ประหยัดและสะดวก สามารถเชื่อมโยง และแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันมีสื่อประเภทต่าง ๆ อาทิ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้การสอนและการพัฒนาอาชีพ⁷

สรุปได้ว่า การบริหารแหล่งเรียนรู้ เป็นสถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการ (Process of Learning) ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ที่มีครูเป็นผู้สอน เป็นผู้แนะแนว และการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามหลักสูตร ก่อให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น

3. ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนที่ให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองได้ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง นักการศึกษาได้กล่าวสรุปความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ คือ 1) กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อที่หลากหลาย 2) ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้ลึกซึ้งขึ้นโดยใช้เวลาในการรวบรวมข้อมูลสะท้อนความคิดเห็นจากแหล่งการเรียนรู้ 3) กระตุ้นมุ่งเน้นลึกในเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งผลักดันให้ผู้เรียนแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมมากขึ้นสามารถสร้างผลผลิตในการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสูงขึ้น 4) เสริมสร้างการเรียนรู้จนเกิดทักษะการแสวงหาข้อมูลที่มีประสิทธิภาพโดยอาศัยการสร้างตระหนักเชิงมนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและ ความแตกต่างของข้อมูล 5) แหล่งการเรียนรู้เสริมสร้างการพัฒนาการคิด เช่น การแก้ปัญหา การให้

⁶ วินัย หริมเทศ, กลยุทธ์การบริหารแหล่งเรียนรู้ที่พึงประสงค์ของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2563. หน้า 11.

⁷ ชัชฎา อุดมสิทธิ์, การพัฒนารูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนเพชรพิทยาคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 40, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2561. หน้า 12.

เหตุผลและการประเมินอย่างมีวิจารณญาณ โดยอาศัยกระบวนการวิจัยอิสระ 6) เปลี่ยนเจตคติของครู และผู้เรียนที่มีต่อเนื้อหาวิชาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 7) พัฒนาทักษะการวิจัยและความเชื่อมั่นตนเองในการค้นหาข้อมูล⁸ หรือ แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2579 ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัยและการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ เป้าหมายข้อที่ 3.4 ได้กำหนดตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ ว่าแหล่งเรียนรู้ สื่อตำราเรียน นวัตกรรมและสื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและมาตรฐานและประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยไม่จำกัดเวลา และสถานที่ แหล่งเรียนรู้ต้องได้รับการพัฒนาให้สามารถจัดการศึกษาและจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น⁹ สอดคล้องกับนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2561 ที่ได้ให้ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ โดยกำหนดไว้ในนโยบายที่ 5 ด้านการจัดการศึกษาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ข้อที่ 1.2 โดยกำหนดความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไว้ว่า จะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้สถานศึกษาพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม¹⁰ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ คือ สิ่งที่จะช่วยกระตุ้นเสริมสร้างการเรียนรู้และพัฒนาการทางความคิดของผู้เรียน ทำให้เกิดความอยากรู้ใคร่รู้ แสวงหาวิชาความรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ ได้คิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาเอง อันจะส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้นและมีเจตคติที่ดีต่อเนื้อหาวิชาและครูผู้สอน

4. ประเภทของแหล่งเรียนรู้

นักวิชาการและหน่วยงานได้จำแนกประเภทของแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งแบ่งตามลักษณะและการจัดแสดงของแหล่งเรียนรู้ โดยประเภทของแหล่งเรียนรู้ มีดังต่อไปนี้ แหล่งเรียนรู้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ตัวอย่างแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดโรงเรียน ห้องหมวดวิชา ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องอินเทอร์เน็ต ศูนย์วิชาการศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อการเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรมการเรียนการสอน สวนพฤกษศาสตร์

⁸ กิ่งแก้ว อาริรักษ์, การจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบหลากหลาย, กรุงเทพมหานคร: เมธีทิปส์, 2548, 118.

⁹ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2579, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2560, หน้า ๑๑

¹⁰ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2561, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2560, หน้า 7.

สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรม ฯลฯ แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น ห้องสมุดประชาชน สวนพฤกษศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ อุทยานวิทยาศาสตร์ ฯลฯ¹¹ หรือจัดจำแนกตามสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ที่ได้จำแนกประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้ 2 แบบ คือ 1) จัดตามลักษณะของแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ (1) แหล่งการเรียนรู้ตามธรรมชาติ เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะหาความรู้ได้จากสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ป่าไม้ ลำธาร ทราย หิน ทราย ชายทะเล เป็นต้น (2) แหล่งการเรียนรู้ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนเทคโนโลยีทางการศึกษาที่อำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุดประชาชน สถาบันการศึกษา สวนสาธารณะ ตลาด บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย สถานประกอบการ เป็นต้น (3) แหล่งการเรียนรู้บุคคล เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ถ่ายทอดความรู้ความสามารถ คุณธรรม จริยธรรม การสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งด้านประกอบอาชีพ ตลอดจนนักคิด นักประดิษฐ์และผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 2) จัดตามแหล่งที่ตั้งของแหล่งการเรียนรู้ ได้แก่ (1) แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน เดิมมีแหล่งการเรียนรู้หลัก คือ ครู อาจารย์ ต่อมามีการพัฒนาเป็นห้องปฏิบัติการต่าง ๆ เช่น ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ห้องปฏิบัติการทางภาษา ห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ ห้องโสตทัศนศึกษา ห้องจริยธรรม ห้องศิลปะ ตลอดจนอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน เช่น ห้องอาหาร สนาม ห้องน้ำ สวนดอกไม้ สวนสมุนไพร แหล่งน้ำในโรงเรียน เป็นต้น (2) แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งด้านสถานที่และบุคคล ซึ่งอาจอยู่ในท้องถิ่นใกล้เคียงโรงเรียน ท้องถิ่นที่โรงเรียนพาผู้เรียนไปเรียนรู้ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ชายทะเล สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ทุ่งนา สวนผัก สวนผลไม้ วัด ตลาด ร้านอาหาร ห้องสมุดประชาชน สถานีตำรวจ สถานีอนามัย การละเล่นพื้นเมือง แหล่งทอผ้า แหล่งข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ¹²

สรุปได้ว่า ประเภทของแหล่งเรียนรู้ สามารถสรุปตามลักษณะของแหล่งเรียนรู้ได้เป็น 2 แหล่ง คือ 1) แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ (1) ประเภทบุคคล ได้แก่ ครู อาจารย์ (2) ประเภทสถานที่ ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายใน ห้องสมุดและห้องปฏิบัติการต่าง ๆ (3) ประเภทสิ่ง ได้แก่ วัสดุ เครื่องมือ อุปกรณ์การสอน สิ่งพิมพ์ และเครื่องมือเทคโนโลยี เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอน 2) แหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ (1) ประเภทบุคคล ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาท้องถิ่น (2) ประเภทสถานที่ ได้แก่ อาคารสถานที่ที่รวบรวม

¹¹ ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, แหล่งการเรียนรู้เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้และหลักสูตรสถานศึกษา 2554, กรุงเทพมหานคร: เสริมสินพรเพรสซิสเต็ม, 2554, หน้า 19.

¹² สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545–2559), กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิค, 2546, หน้า 8–9.

หรือเป็นแหล่งความรู้เฉพาะด้านที่อยู่นอกสถานศึกษา (3) ประเภทสื่อ ได้แก่ เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่ไม่มีอยู่ในสถานศึกษา

5. หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมสำหรับส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้

การบริหารสถานศึกษาที่ดีจะต้องยึดหลักพุทธธรรมในการบริหารงานที่ดีและมีประสิทธิภาพ คือ ธรรมาธิปไตยที่ใช้ทั้งพระเดชและพระคุณซึ่งทำได้ทั้งน้ำใจคนและผลของงาน¹³ ได้แก่

1. **หลักพรหมวิหารธรรม** ¹⁴ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ บางทีแปลว่า ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีคุณยิ่งใหญ่ เรียกอีกอย่างว่า อปปมัญญา 4 เพราะแผ่ส่งมาเสมอ โดยทั่วไปในมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต ซึ่งประกอบด้วยธรรม 4 ประการคือ 1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า 2) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ 3) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดี มีสุข มีจิตพองใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตรางั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุ อันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดูในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้วเขาสมควรรับผิดชอบตนเองหรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน¹⁵

สรุปได้ว่า พรหมวิหารธรรม 4 เป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือผู้ใหญ่ หรือผู้ประเสริฐ คุณลักษณะของผู้มีพรหมวิหารธรรมที่ถูกต้องแท้จริง เป็นหลักพุทธธรรมในการ

¹³ พระเทพโสมถะ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมเพื่อการบริหาร**, ข้อมูลออนไลน์, แหล่งที่มาออนไลน์, https://www.tungsong.com/Read/principle/p_khunatam_5.htm. [31 มกราคม 2566].

¹⁴ คู่มือระเบียบใน ที.ม. (ไทย) 10/327/256.

¹⁵ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 124.

บริหารที่เป็นแนวทางวิธีการปฏิบัติเพื่อการครองคนที่สำคัญยิ่ง ที่ทำให้บุคคลในองค์กรสถานศึกษาพึงประพฤติปฏิบัติในทางอันประเสริฐทั้งต่อตน และผู้อื่น

2. หลักกุณิฉธรรม 4 หลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการบริหารและการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่มีอุปการคุณสำหรับมนุษย์ทุกคนและเป็นคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญา ก่อให้เกิดความเจริญอกงาม เป็นคุณธรรมที่มีอุปการะมากแก่นุชยธรรม ดังมีพระพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา ธรรม 4 ประการ เป็นไฉน คือ สปัปฺริสสังเสวะ การคบสัปปุริส 1 สัทธัมมัสสนะ พังค้ำสั่งสอนของท่าน 1 โยนิโสมนสิการ ทำไว้ในใจโดยแยบคาย 1 อัมมานุอัมมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้ แลย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา¹⁶ โดยมีรายละเอียดขององค์ประกอบหลักกุณิฉธรรม 4 ประการนั้น ได้แก่ 1) สปัปฺริสสังเสวะ การคบหาสัปปุริส หมายถึง คบหาสมาคม หรือเสวนากับมิตรดีคนดีครุติ ผู้มีความประพฤติดี ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ผู้มีความรู้ในการฝึกฝนอบรมจิต หรือมีคุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตร กัลยาณมิตรจะเป็นผู้สร้างศรัทธาและนาบุคคลเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางพระปริยัติธรรมและปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา 2) สัทธัมมัสสนะ พังสัทธรรม หมายถึง เมื่อได้ฟังคำแนะนำของกัลยาณมิตรเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ การปฏิบัติในการฝึกฝนอบรมจิต พึงศึกษาให้ได้รับความรู้ที่แท้จริง 3) โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง เมื่อได้รับความรู้ทางอายตนะภายนอกนั้นแล้วพึงศึกษาเหตุผลของเรื่องนั้นๆ คิดพิจารณาให้เห็นเหตุผลไตรตรองสิ่งที่รับรู้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์แยกแยะหาจุดรวมเพื่อพิสูจน์ความรู้ หรือการลองศึกษาปฏิบัติของวิธีฝึกหัดฝึกฝนอบรมจิตทั้งหลายมารวมตรวจสอบ ทดลองเปรียบเทียบหาข้อเท็จจริง โดยใช้ความรู้หรือปัญญาเป็นสิ่งที่ขาดลงไปว่าควรจะฝึกหัดด้วยวิธีใดอย่างไรจึงจะเป็นผลให้เกิดสติ 4) อัมมานุอัมมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม การนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรม กิจกรรมหรือศึกษาหาความรู้จากผู้มีความรู้ ปราชญ์ชาวบ้านนำไปปฏิบัติให้เกิดผลกับการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนรวมถึงประเมินผลการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผลเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ดียิ่งขึ้นต่อไป¹⁷

สรุปได้ว่า กุณิฉธรรม 4 เป็นหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการบริหารและการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่มีอุปการคุณสำหรับมนุษย์ทุกคนและเป็นคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญา ก่อให้เกิดความเจริญอกงาม เป็นคุณธรรมที่มีอุปการะมากแก่นุชยธรรม อันประกอบไปด้วย 4

¹⁶ ดูรายละเอียดใน อง.จตุตถ. (ไทย) 21/248/332.

¹⁷ สาริณี อาษา, กุณิฉธรรม 4 : พุทธธรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วม, วารสารบวรสหการศึกษาและมนุษยสังคมศาสตร์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2564) : 6-7.

ประการได้แก่ สัมปยุตสังสวะ การคบหาสัตบุรุษ สัทธัมมัสสนะ พังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย ชัมมานุชัมมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

6. การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิสรัปชัน

การปฏิรูปและพัฒนาภาคการศึกษาไทย เพื่อรับมือโลกยุค "Digital Disruption" พร้อมปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง รวดเร็ว โดยเฉพาะ AI เข้ามามีบทบาทกับการใช้ชีวิตและการทำงานมากขึ้น และประสบการณ์นานปีที่น่าวันสำคัญน้อยลง¹⁸ การพัฒนาทักษะชีวิตที่สามารถยืดหยุ่น ปรับตัวอยู่ได้ในสถานการณ์ที่เป็นจริง (Resilience) บนพื้นฐานของการจัดการศึกษาในอนาคต ที่เป็นการศึกษาตลอดชีวิต¹⁹ สถานศึกษาทุกระดับพึงเป็นแหล่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร ผู้สอนควรพิจารณาและมอบหมายการให้ผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ จึงควรจัดสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างหลากหลาย มีคุณภาพและต้องส่งเสริมให้นักเรียนใช้แหล่งเรียนรู้ให้คุ้มค่า และได้รับประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้มากที่สุด พร้อมนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการทั้งแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา และแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของ "โลกาภิวัตน์" และ "ดิจิทัลดิสรัปชัน" ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารแหล่งเรียนรู้ได้ ดังต่อไปนี้

1. การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิสรัปชัน ด้านแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาด้วยหลักพรหมวิหารธรรม 4 ทั้งประเภทสถานที่ ประเภทสื่อ และประเภทบุคคล ประกอบด้วย เมตตา คือ ความปรารถนาให้บุคคลในองค์กรมีความสุข ให้คำแนะนำปรึกษาดูแลเอาใจใส่สนับสนุนการทำงาน กรุณา คือ ความปรารถนาให้พ้นทุกข์ หากการทำงานเกิดปัญหาหรืออุปสรรค มีพูดคุย สอบถามถึงปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อมชี้แนะแนวทางการแก้ไขและพูดให้กำลังใจ มุทิตา คือ เมื่อประสบความสำเร็จ ทั้งด้านการงาน ด้านครอบครัว หรือในทุกๆด้าน ผู้บริหารแสดงความยินดีด้วยความจริงใจ และเห็นเป็นคนสำคัญ และอุเบกขา คือ การวางใจเป็นกลาง ปฏิบัติหน้าที่อย่างยุติธรรมให้ความช่วยเหลือเท่าเทียมกัน ไม่ปฏิบัติเอื้อนเอียงด้วยความรักหรือความชัง ย่อมส่งผลให้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ไม่ว่าประเภทสถานที่ ได้แก่ สภาพแวดล้อมภายใน ห้องสมุดและห้องปฏิบัติการ

¹⁸ ศ.ดร.สุชัยวีร์ สุวรรณสวัสดิ์. รับมือโลกยุค “ดิสรัปชัน” หมดยุคค๋อยเป็นค๋อยไปต้องรีบปรับตัวให้ทันโลก. แหล่งที่มา ออนไลน์. <https://www.brandage.com/article/16571/Digital-Disruption> [31 มกราคม 2566].

¹⁹ ธวัชชัย สุขสีดา. การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในยุควิถีใหม่ (NEW NORMAL). วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2564.

ต่าง ๆ ประเภทสื่อ ได้แก่ วัสดุ เครื่องมือ อุปกรณ์การสอน สิ่งพิมพ์ และเครื่องมือเทคโนโลยี เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความเป็นผลสำเร็จของงานที่มีต่อตนเองและองค์กรนั้นๆ ตามมา เป็นต้น

2. การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิจิทัล ด้านแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษาด้วยหลักคุณธรรม 4 ทั้งประเภทสถานที่ ประเภทสื่อ และประเภทบุคคล ได้แก่ ประชาชน ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย สัปบุรุษสังสวะ การคบหาสัตบุรุษ หรือเสวนากับมิตร ดีคนดีครูดีมีภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้มีความประพฤติดี ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา สัทธัมมัสสนะ ฟังคำชี้แนะ เมื่อได้ฟังคำแนะนำของกัลยาณมิตรเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ก็ได้รับความรู้ที่แท้จริง โยนิโสมนสิการ ทำในใจโดยแยบคาย หรือพิจารณาหาเหตุผลของเรื่องนั้นๆ คิดไตร่ตรองสิ่งที่รับรู้มา วิเคราะห์ สังเคราะห์แยกแยะหาจุดรวมเพื่อพิสูจน์ความรู้ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม การนำความรู้ที่ได้รับจากการอบรม กิจกรรมหรือศึกษาหาความรู้จากผู้มีความรู้ ประชาชน ชุมชน นำไปปฏิบัติให้เกิดผลกับการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนรวมถึงประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เฉพาะด้านที่อยู่นอกสถานศึกษาและเทคโนโลยีที่ไม่มีอยู่ในสถานศึกษา

7. สรุป

การบริหารแหล่งเรียนรู้ เป็นสถานที่หรือแหล่งเรียนรู้ที่ตอบสนองการเรียนรู้อยู่เป็นกระบวนการ (Process of Learning) ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ที่มีครูเป็นผู้สอน เป็นผู้แนะแนวและมีนักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ตามหลักสูตร ก่อให้เกิดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนให้ดียิ่งขึ้น โดยที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้จากบุคคลที่มีประสบการณ์หรือผู้เชี่ยวชาญอาชีพต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้ทักษะมากขึ้น ลักษณะของแหล่งเรียนรู้สามารถพัฒนาให้ก้าวหน้าให้เท่าทันในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Disruption) ได้เป็น 2 แหล่ง คือ 1) แหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษาประเภทบุคคล ประเภทสถานที่ ประเภทสื่อนำมาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม คือ หลักพรหมวิหารธรรม 4 อันเป็นคุณธรรมสำหรับอยู่ของจิตใจแห่งพรหม ในการบริหารที่เป็นแนวทางวิธีการปฏิบัติเพื่อการครองคนที่สำคัญยิ่ง ที่ทำให้นักศึกษาในองค์กรสถานศึกษาพึงประพฤติปฏิบัติในทางอันประเสริฐทั้งต่อตน และผู้อื่นประกอบด้วย มีเมตตา ความรักใคร่ มีกรุณา ความสงสาร มีมุทิตา ความยินดี มีอุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง 2) แหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษาประเภทบุคคล ประเภทสถานที่ ประเภทสื่อ นำมาบูรณาการกับหลักพุทธธรรม คือ หลักคุณธรรม 4 เป็นหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการบริหารและการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่มีอุปการคุณสำหรับมนุษย์ทุกคนและเป็นคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความเจริญด้วยปัญญาก่อให้เกิดความเจริญของงาม เป็นคุณธรรมที่มีอุปการะมากแก่นุชยธรรม อันประกอบไป

ด้วย 4 ประการได้แก่ สัมปยุตตสังสวะ การคบหาสัตบุรุษ สัทธัมมัสสนะ ฟังสัทธรรม โยนิโสมนสิการ
ทำในใจโดยแยบคาย ธัมมานุวัตรปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบริหารแหล่งเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรม ในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

กิ่งแก้ว อาริวัณ, การจัดการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบหลากหลาย, กรุงเทพมหานคร: เมธีทีปส์, 2548.

ชัชวาล อุดมสิทธิ์, การพัฒนารูปแบบการจัดการแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียนเพชรพิทยาคม
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 40, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท
บัณฑิตสาขาวิชาการศึกษาศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนคร, 2561.

- ธวัชชัย สุขสีดา. การสื่อสารการตลาดแบบบูรณาการที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกศึกษาต่อ
ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนในยุควิถีใหม่(NEW NORMAL). วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. 2564.
- ปิยะกรณ์ อำนักรณ์, "การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เสมือน "สวนสัตว์" สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา
ปีที่ 5 เขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดพิษณุโลกเขต 1", วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2551.
- ประเวศ วะสี, จุดเปลี่ยนมหาวิทยาลัยไทย-จุดเปลี่ยนประเทศไทย, ข้อมูลออนไลน์,
แหล่งที่มาออนไลน์, <https://www.thaipost.net/> [31 มกราคม 2566].
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมเพื่อการบริหาร, ข้อมูลออนไลน์, แหล่งที่มาออนไลน์,
https://www.tungsong.com/Read/principle/p_khunnatam_5.htm. [31 มกราคม 2566].
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่
10, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- วินัย หิริมเทศ, กลยุทธ์การบริหารแหล่งเรียนรู้ที่พึงประสงค์ของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 41, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
บริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2563.
- ศ.ดร.สุวัชรวิทย์ สุวรรณสวัสดิ์. รับมือโลกยุค “ดิสรัปชั่น” หมดยุคค่อยเป็นค่อยไปต้องรีบปรับตัวให้
ทันโลก. แหล่งที่มา ออนไลน์.[https://www.brandage.com/article/16571/Digital-](https://www.brandage.com/article/16571/Digital-Disruption)
Disruption [31 มกราคม 2566].
- ศิริกาญจน์ โกสุมภ์, แหล่งการเรียนรู้เพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้และหลักสูตรสถานศึกษา
2554, กรุงเทพมหานคร: เสริมสินพรเพรสซิสเต็ม, 2554.
- สาริณี อาษา, วุฒิชัยธรรม 4 : พุทธธรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วม, วารสารบรรณการศึกษาศาสตร์และ
มนุษยสังคมศาสตร์, ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2564).
- สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ, แนวทางการบริหารการศึกษาในยุคดิจิทัลดิสรัปชั่น, วารสาร Journal of
Modern Learning Development, ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 ประจำเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน
2563.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 9
(พ.ศ. 2545-2559), กรุงเทพมหานคร: กราฟฟิค, 2546.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2553,
กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2554.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, **แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560 – พ.ศ. 2579**,

กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2560.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **นโยบายสำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ 2561**, กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค. 2560.

